

УДК 378.147: 629.33.073: 378

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ТАКТИКО-СТРОЙОВИХ ЗАНЯТЬ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК

Дяков Святослав Іванович,

м. Кам'янець-Подільський

У статті проаналізовано основні складові процесу підготовки керівника та навчальної групи до проведення тактико-стройових занять, з'ясовано особливості організації самостійної роботи військовослужбовців інженерних військ і запропоновано шляхи підвищення ефективності процесу підготовки до проведення таких занять.

Ключові слова: тактико-спеціальне заняття, військовослужбовці інженерних військ, керівник заняття, тактична обстановка, управління підрозділом.

Актуальність статті. Сучасний етап розвитку Збройних Сил України характеризується зростанням уваги керівництва держави до проблем удосконалення професійної підготовки військовослужбовців інженерних військ, приведенням її навчально-методичного забезпечення до рівня світових стандартів прийнятих в арміях провідних країн світу. Перш за все це зумовлено появою нових тенденцій у формах і способах ведення бойових (спеціальних) дій військ та їх інженерного забезпечення, а також зростанням обсягів міжнародного співробітництва України, яка за часів незалежності прийняла участь у 19 міжнародних миротворчих операціях і увійшла до двадцятки найбільш активних держав-миротворців світу. Крім того, останнім часом, військовослужбовці інженерних військ почали активно залучатися до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, використовуючи при цьому штатні засоби інженерного озброєння.

Такі обставини викликали зміни у тактиці застосування частин та підрозділів інженерних військ і вимагають перегляду з наукових позицій окремих складових навчально-методичного забезпечення, а також впровадження у військово-педагогічний процес нових перспективних методичних компонентів, що безпосередньо впливають на модель формування фахової компетентності й методику проведення навчальних занять з тактико-спеціальної підготовки (ТСП).

У ході творчого пошуку ефективних шляхів реалізації потреб практики інженерних військ у військово-педагогічний процес,

виявлено низку суперечностей між системним, комплексним характером ТСП військовослужбовців інженерних військ та змістом і послідовністю викладання професійно-орієнтованих дисциплін; потребою розвитку творчої активності військовослужбовців інженерних військ та реальним процесом формування їх фахової компетентності; особистістю військовослужбовця інженерних військ та відсутністю науково обґрунтованих методичних компонентів у процесі підготовки та проведення навчальних занять з тактико-спеціальних дисциплін, що відповідали б вимогам сьогодення.

Розв'язання цих суперечностей у статті пропонується здійснити шляхом застосування суб'єктно-діяльнісного підходу до методики підготовки тактико-стройових занять з військовослужбовцями інженерних військ.

Мета статті – проаналізувати існуючі методичні підходи до підготовки тактико-спеціальних занять, узагальнити їх, впровадити у методику підготовки тактико-стройових занять основні положення суб'єктно-діяльнісної концепції та визначити шляхи підвищення рівня їх ефективності у майбутньому.

Аналіз результатів останніх досліджень. Військово-історичний аналіз досвіду локальних війн та збройних конфліктів останніх десятиріч [1-5] показує, що останнім часом значно ускладнились умови виконання бойових (спеціальних) завдань частинами та підрозділами інженерних військ, вони стали більш самостійними, переважно індивідуальними, почали діяти в складі спеціально створених угруповань, загонів, малих груп, у відриві від основних сил, в умовах дефіциту часу, сил та засобів.

Аналіз результатів досліджень пов'язаних з професійною підготовкою військовослужбовців свідчить, що загальні основи цього виду підготовки розроблено О. Барабанчиковим, В. Кушніром, М. Нецадимом та іншими. Питанням методики підготовки та проведення занять з тактичних та тактико-спеціальних дисциплін були присвячені наукові праці А. Галімова, В. Беспалька, А. Лігоцького. Безпосередньо особливості методики підготовки та проведення занять з військовослужбовцями

інженерних військ досліджували В. Тамело, Р. Колос, А. Окіпняк. Праці цих науковців мають не лише теоретичне, але й практичне значення для вирішення наукових завдань нашого дослідження, однак не висвітлюють повністю проблем пов'язаних з методикою підготовки та організації проведення тактико-стройових занять у ході тактичної та ТСП.

Результати проведеного аналізу показують, що сьогодні, виникла нагальна необхідність наукового переосмислення існуючих методичних підходів та обґрунтування нових методичних компонентів пов'язаних з упровадженням інноваційних технологій в процес підготовки тактико-стройових занять з військовослужбовцями інженерних військ в умовах змін, що відбуваються на сучасному етапі розвитку ЗС України. З цією метою на кафедрах Факультету військової підготовки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (ФВП КПНУ) йде активний пошук перспективних технологій навчання курсантів, конкретизація існуючих методичних прийомів їх підготовки до функціонування у будь-яких умовах, удосконалення набутих умінь та прищеплення необхідних навичок в ході тактичних, тактико-стройових, тактико-спеціальних занять та навчань.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Результати опитування учасників бойових, стабілізаційних дій, міжнародних миротворчих операцій показали, що просте заучування положень теорії і практики інженерного забезпечення, призвело до того, що більшість військовослужбовців сьогодні неспроможні приймати нестандартні рішення, не вміють творчо застосовувати свої знання в екстремальних умовах, втрачають здатність адекватно реагувати на різкі зміни тактичної обстановки.

Підготовка військовослужбовців інженерних військ до виконання бойових (спеціальних) завдань інженерного забезпечення, передбачає проведення з ними тактико-стройових, тактико-спеціальних, тактичних занять і навчань. Хоча всі вони проводяться в системі ТСП, кожне з них відрізняється від інших своїм призначенням і методами проведення.

Тактико-стройові заняття - основна форма ТСП військовослужбовців інженерних військ, вони призначені для практичного відпрацювання ними послідовності дій та засвоєння способів виконання завдань інженерного забезпечення бойових (спеціальних) дій військ (сил) [6].

Під час опитування науково-педагогічного складу факультету військової підготовки, командирів частин і підрозділів інженерних військ з'ясовано, що сутність тактико-стройового заняття полягає в тому, що на цих заняттях, військовослужбовці інженерних військ особисто відпрацьовують техніку, прийоми і способи виконання завдань інженерного забезпечення спочатку по елементах, у повільному темпі, потім, у цілому в межах ліміту часу встановленого нормативами. Прийоми і способи дій, при необхідності, повторюються до того часу, поки ті, хто навчаються не почнуть правильно їх виконувати у встановлені терміни.

Аналіз методів навчання, що застосовуються під час тактико-стройових занять показав, що основним з них є метод тренування, разом з тим можуть застосовуватися й інші: пояснення, змагання, практичний показ і демонстраційні методи. Такі заняття також можуть проводитися як „піший по машинному”, так і на діючих макетах, тренажерних лініях з використанням пересувних пунктів навчання або на штатних засобах інженерного озброєння.

В ході опитування командирів частин і підрозділів інженерних військ, науково-педагогічного складу ФВП КПНУ з'ясовано, що на кожному тактико-спеціальному занятті доцільно відпрацьовувати два-три навчальні питання в залежності від тривалості навчального часу відведеного на заняття. Його тривалість визначається для курсантів – відповідно до навчальних планів та програм навчальних дисциплін, а для солдат, сержантів програмою бойової підготовки підрозділів інженерних військ.

Відповідно до вимог керівних документів та існуючих методичних рекомендацій підготовка тактико-стройового заняття включає: усвідомлення і визначення вихідних даних, розробку плану (карта, схема), план-конспекту проведення заняття (методичної розробки), відпрацювання тактичної обстановки, підготовку району і навчально-матеріальної бази заняття, підготовку до заняття керівника та навчальної групи [7-8].

Як правило тактико-стройові заняття проводяться на фоні спеціально створеної тактичної обстановки, яка розробляється і створюється керівником заняття окремо для кожного навчального питання. При цьому необхідно прагнути, щоб створена обстановка спонукала військовослужбовців до військової хитрості, кмітливості та розумної ініціативи. Вона повинна ґрунтуватися на суб'єктно-діяльній підході та сприяти осмисленому вивченню військовослужбовцями прийомів і дій пов'язаних з виконанням конкретних завдань інженерного забезпечення, бути максимально наближеною до реальних умов, враховувати особливості місцевості, специфіку дій своїх військ і військ еventуального противника.

У частинах і підрозділах інженерних військ тактико-стройові заняття можуть проводитися як з окремо визначеним підрозділом, що залучається на заняття (самостійні), так і у взаємодії з іншими підрозділами родів військ або підрозділами посилення (спільні).

На самостійні тактико-стройові заняття інженерні підрозділи доцільно виводити у своєму штатному складі. Навчання прийомом і діям виконання завдань інженерного забезпечення слід організувати з використанням діючих макетів, тренажерів, пересувних пунктів навчання на незнайомій місцевості або навчальних містечках, при цьому військовослужбовці, як правило здійснюють марші, марш-кидки в райони проведення занять, а на навчальних місцях діють максимально самостійно. Штатні засоби інженерного озброєння можуть залучаються лише у тих випадках, коли їх відсутність не дає можливості у повному обсязі відпрацювати те чи інше навчальне питання.

На спільні тактико-стройові заняття крім штатного складу підрозділу, з метою підготовки до майбутніх спільних дій у спеціально створених угрупованнях військ, тактичних, тактико-спеціальних занять або навчань доцільно залучати ті сили і засоби посилення, які будуть діяти на навчаннях спільно з інженерними підрозділами.

Керівниками тактико-стройових занять у частинах і підрозділах інженерних військ, можуть призначатися їх безпосередні командири, так заняття з відділенням, як правило, організовує і проводить командир відділення, зі взводом – командир взводу, з ротой – командир роти. Однак, це не обов'язкове правило, а лише загальний принцип. Як показує практика військ, іноді у проведенні тактико-стройових занять з підрозділами беруть участь не тільки їх безпосередні командири, але й старші начальники. Це особливо характерно для спільних тактико-стройових занять.

У ході аналізу системи бойової підготовки частин і підрозділів інженерних військ з'ясовано, що безпосередньо командир інженерного підрозділу призначається керівником конкретного тактико-спеціального заняття та приступає до його практичної підготовки на підставі ротного розкладу занять у якому командир роти повинен зазначити: кількість тактико-спеціальних занять з кожної теми, час, навчальні питання та порядок їх відпрацювання, а також райони їх проведення та необхідну навчально-матеріальну базу. В залежності від часу, відведеного на вивчення тієї чи іншої теми, може бути проведено одне або декілька тактико-стройових занять, тривалістю 2-4 години кожне.

На тактико-стройові заняття повинні вноситися тільки ті навчальні питання, які безпосередньо пов'язані з виконанням одного із завдань інженерного забезпечення та передбачають активну навчальну діяльність військовослужбовців інженерних військ. До їх числа відносяться: встановлення або подолання загороджень за допомогою засобів інженерного озброєння, прокладання військових шляхів, наведення переправ, будівництво низьководних мостів, обладнання пунктів польового водопостачання, подолання ділянок місцевості заражених отруйними або радіоактивними речовинами, посадка особового складу на плаваючі засоби та висадка з них тощо.

Під час опитування ветеранів війни, учасників бойових дій та міжнародних миротворчих операцій з'ясовано, що тактико-стройові заняття з підрозділами інженерних військ, доцільно проводити на місцевості або на спеціально обладнаних навчальних містечках. Правильний вибір району проведення заняття може суттєво вплинути на його ефективність. Під час визначення району (ділянки) проведення заняття, необхідно визначити на місцевості

положення евентуального противника і своїх загальновійськових підрозділів, намітити місця виконання завдань інженерного забезпечення, позначити рубежі, на які повинен вийти підрозділ для відпрацювання навчальних питань.

Для тактико-стройових занять, що проводяться з відділенням, взводом і ротою, не потрібно великих ділянок місцевості. Більша частина навчальних питань з цими підрозділами може відпрацьовуватися на навчальних полях, стрільбищах і навчальних центрах, тренажерних лініях, які мають постійне або переносне обладнання для мішеней і макетів, механізоване й електрифіковане обладнання, за допомогою якого позначають противника або імітують його дії.

На нашу думку, розмір ділянки на якій планується проведення заняття, залежатиме в першу чергу від змісту навчальних питань, що відпрацьовуються. Так, для проведення заняття з інженерно-саперним взводом, що стосується встановлення протитанкового мінного поля перед переднім краєм оборони противника розміри навчальної ділянки можуть складати близько 500-800 м по фронту і 300-500 м у глибину. Тактико-стройове заняття з інженерно-саперною ротою, що стосується подолання інженерних загороджень у глибині оборони противника, може бути проведене на ділянці місцевості 1000-1200 м по фронту і до 2000 м у глибину.

Як свідчить власний досвід, для того щоб навчання відбувалось динамічно, з максимальним напруженням фізичних сил та нервової системи, одні питання або їх окремі елементи можуть бути відпрацьовані з рухом в одному напрямку, інші - у зворотному або в бік одного з флангів, з обов'язковим відпрацюванням супутніх увідних відповідно до створеної тактичної обстановки.

З метою максимально ефективного використання ліміту часу відведеного на проведення заняття, економії пального та моторесурсів в частинах і підрозділах інженерних військ висування у район проведення тактико-стройового заняття та повернення у пункт постійної дислокації доцільно проводити по замкнутому колу, тобто починати і закінчувати марш приблизно в одному і тому ж самому місці. Максимальна довжина маршруту по такому колу для взводу може складати в середньому до 3-5 км, для роти до 10-15 км.

Правильний підбір ділянки місцевості, проведений розрахунок часу та витрати моторесурсів на відпрацювання навчальних питань складають підґрунтя та значно полегшують відпрацювання плану проведення заняття керівником. План тактико-стройового заняття, як правило, розробляється на карті масштабу 1:10000 (1:25000) або окремою аркуші паперу формату А1. У ньому керівник повинен вказати: тему, назву заняття та мету його проведення, а також склад тих, хто навчається, час, місце та навчально-матеріальне забезпечення для відпрацювання кожного навчального питання. Обов'язково позначається положення та завдання свого підрозділу в бойовому порядку, положення та завдання сусідніх підрозділів інженерних військ і дії евентуального противника.

Після складання плану, керівник розробляє план-конспект тактико-стройового заняття, в якому необхідно додатково перерахувати навчальні питання, викласти їх короткий зміст, визначити дії керівника та навчальних груп, вказувати час на відпрацювання кожного питання, сигнали для управління відділеннями під час маршу, на навчальних місцях та діями імітаційних команд. План та план-конспект заняття затверджується старшим командиром.

Правильно складені план та план-конспект заняття допомагає керівнику чітко, послідовно та ефективно його провести. Під час відпрацювання план-конспекту не доцільно займатися переписуванням положень статутів і настанов, де викладено порядок виконання того чи іншого прийому, так як керівник заняття повинен не тільки твердо знати, а й уміло виконувати ці прийоми сам. І навпаки, більше уваги слід приділити організації практичних дій військовослужбовців, забезпечити їх самостійну навчальну діяльність, спроможність осмислено засвоїти прийоми і способи виконання завдань інженерного забезпечення.

Особливе місце під час підготовки тактико-стройових занять займає процес підготовки до них молодших командирів. Адже основні положення суб'єктно-діяльностної концепції передбачають активну участь сержантського складу у процесі навчальної

діяльності військовослужбовців інженерних військ. Саме тому підготовку сержантів до заняття доцільно розпочинати за 2-3 дні до заняття, зазвичай безпосередньо на місцевості в районі проведення майбутнього заняття, де керівник повинен повідомити молодшим командирам мету і навчальні питання заняття, ввести їх в тактичну обстановку, на фоні якої буде проходити заняття, а також їх місце і роль під час відпрацювання кожного навчального питання.

На думку учасників бойових дій, молодші командири повинні приймати активну участь у проведенні заняття, для цього їм необхідно досконало володіти тактичною обстановкою, знати, рубежі, на яких будуть відпрацьовуватись увідні та навчальні питання, в яких місцях і за якими сигналами імітаційні команди будуть позначати дії евентуального противника, напрями і послідовність дій кожного військовослужбовця. Крім того, керівник заняття повинен додатково зауважити сержантському складу, на виконанні яких прийомів і дій слід звернути, особливо увагу, чого конкретно слід досягнути під час відпрацювання кожного навчального питання. Одночасно керівнику заняття, методом особистого прикладу доцільно показати, як саме практично відпрацьовувати найскладніші прийоми і способи виконання завдань інженерного забезпечення та перевірити наскільки засвоїли їх молодші командири. Наприкінці підготовки сержантів необхідно вказати, які статті статутів, настанов, інструкцій слід додатково повторити перед заняттям, а також поставати завдання на підготовку необхідної навчально-матеріальної бази.

Як стверджують досвідчені командири частин і підрозділів інженерних військ, особливої уваги потребує безпосередня підготовка самих військовослужбовців, з якими планується проведення тактико-стройового заняття. Якісна підготовка особового складу напередодні заняття передбачає в години самостійної підготовки проведення інструктажу, під час якого керівник націлює військовослужбовців на майбутнє заняття, доводить тему, навчально-виховну мету, навчальні питання та перелік необхідної навчальної літератури, роз'яснює який навчальний матеріал слід засвоїти по кожному питанню, нагадує статутні положення, заслуховує доповіді молодших командирів про стан штатних засобів інженерного озброєння та готовність необхідної навчально-матеріальної бази. Наприкінці інструктажу керівник заняття обов'язково повинен довести необхідні заходи безпеки та прийняти залік у кожного військовослужбовця. Власний досвід показує, що проведення такого інструктажу дозволяє значно зменшити час на роз'яснення навчальних питань в ході самого заняття і зосередити основні зусилля безпосередньо на практичному виконанні прийомів і дій пов'язаних з виконанням конкретних завдань інженерного забезпечення.

У ході опитування науково-педагогічного складу ФВП КПНУ, з'ясовано, що для якісної підготовки особового складу, на самостійну роботу необхідно виділяти не менше 30% часу відведеного на майбутнє заняття в ході якої буде доцільною демонстрація навчальних відеофільмів, фотоматеріалів, вивішування схем, використання розрізних макетів та інших технічних засобів, що сприяють активізації пізнавальної діяльності військовослужбовців та поетапному формуванню у них професійних умінь та спеціальних навичок.

Невід'ємною складовою підготовки переважної більшості тактико-стройових занять є підготовка до них імітаційних груп (команд). Підготовку військовослужбовців-імітаторів для позначення дій противника доцільно проводити на місцевості, зазвичай, під час уточнення керівником плану заняття або напередодні проведення заняття. Керівник заняття повинен детально роз'яснити особовому складу імітаційної команди та уточнити на місцевості, які дії і за якими сигналами буде виконувати кожен військовослужбовець в ході імітаційного впливу евентуального противника, особливо увагу при цьому слід звернути на дотримання заходів безпеки.

Подальша підготовка підрозділів інженерних військ проводиться на тактико-спеціальних заняттях.

Висновки. Для ефективного проведення тактико-стройового заняття необхідно розробляти тактичну обстановку та забезпечувати підготовку імітаційних груп. Для підготовки та проведення

тактико-стройових занять не потрібно багато коштів, але вони повинні бути ретельно розраховані та раціонально використані. Якісній підготовці до проведення тактико-стройових занять значно сприяє їх всебічне навчально-матеріальне забезпечення. Напередодні заняття необхідно організувати підготовку молодших командирів, а застосовуючи суб'єктно-діяльнісну концепцію під час самостійної роботи військовослужбовців максимально використовувати інтерактивні методи навчання. Для ефективного

навчання відділень та взводів необхідно правильно обирати та готувати порівняно невелику ділянку місцевості, що забезпечить можливість управління діями підрозділу безпосередньо голосом, свистком або прапорцями, вночі – електроліхтарем з різними світлофільтрами, а під час ротних тактико-стройових занять за допомогою переносних радіостанцій шляхом передачі кодованих сигналів.

Література та джерела

1. Воробйов В. С. Інженерні війська Збройних Сил України / В. С. Воробйов. – К.: Видавництво ТОВ „Людопринт Україна, 2002. – 192 с.
2. Лобов В. Н. Военная хитрость в истории войн / Владимир Николаевич Лобов. – М.: Воениздат, 1988. – 192 с.
3. Воробьев И. Н. Тактика – искусство боя : Учебник / Иван Николаевич Воробьев. – М.: ОА ВС РФ, 2002. – 868 с.
4. Колибернов Е. С. Тактика инженерных войск и инженерное обеспечение боя и операции: Учебник, часть II. Инженерное обеспечение боя / Евгений Сергеевич Колибернов. – М.: ВИА им. Куйбышева, 1988. – С.7
5. Кузьмук О. І. Військове будівництво в Україні у ХХ столітті: Історичний нарис, події, портрети / За заг. редакцією О.І.Кузьмука. – К.: Вид. Дім "Ін Юре", 2001. – 448 с.
6. Дяков С. І. Методичні засади тактико-спеціальної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ: дис. на здобуття ступеня канд. наук за спец. 13.00.02 «теорія і методика навчання»: 13.00.02 / Дяков Святослав Іванович. – Кам'янець-Подільський, 2010. – 175 с.
7. Програма бойової підготовки інженерних підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України. – К.: Варта, 2005. – 176 с.
8. Біжан І. В. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі: Підручник / Іван Васильович Біжан [та ін.]. – Харків : ХВУ, 2001. – 410 с.

В статье проведен анализ основных составляющих процесса подготовки руководителя и учебной группы к проведению тактико-строевых занятий, определены особенности организации самостоятельной работы военнослужащих инженерных войск и предложены пути повышения эффективности процесса подготовки к проведению таких занятий.

Ключевые слова: тактико-специальное занятие, военнослужащие инженерных войск, руководитель занятия, тактическая обстановка, управление подразделением.

In the article principal components of the process of preparation of instructor and study group to the tactical and marching lessons have been analyzed; the peculiarities of organization of independent work of servicemen of engineering troops have been specified; the techniques of enhancing the efficiency of the process of preparation to conducting of such type of lessons have been suggested.

Keywords: tactical and special lesson, servicemen of engineering troops, lesson instructor, tactical situation, unit management.